

Keményfarönk a kereskedelemben

(Befejező közlemény.)

írta: dr. Fazekas Ferenc.

A kötlevelekben mindig pontosan előírandó, hogy a vételárat kéregben, vagy kéregnélküli vastagsági méret alapján kell kiszámítani. Ilyen előírás hiányában, a szokványok szerint, gyertyán- és bükkrönk kéregben, egyéb lombfa kéregnélküli méretben számítandó. Ha e célból a rönkök közepén legyűrűzve nem volnának, a gyakorlat szerint általában a kéreglevonások szokásosak. Kéreglevonásul vékonyabb rönköknél kisebb, vastagabb rönköknél nagyobb mennyiség veendő alapul.

A budapesti szokványokban áll az, hogy a rönkök hosszúságát 0.1 deciméterenként kell mérni, olyképp, hogy a tört részeket figyelembe nem vesszük. Ugyanezen szokványok mondják ki azt is, hogyha a vágáslapok valamelyike a hossz tengelyre nem merőleges, mindig a legrövidebb hosszúsági méretet kell számításba venni.

Szállítási határidőket minden kötlevelnek tartalmaznia kellene, különösen akkor, amikor a könnyen romló keményfarönkökről van szó. Amennyiben az üzletkötő felek ilyen legvégső terminus beállítására előzetesen még sem gondoltak volna, a fakeskedelmi szokványok volnának hivatva kitölteni ezen úrt. A budapesti fakeskedelmi szokványok azonban ezen hiányt nem pótolják.

A bécsi fakeskedelmi szokványokban már olvashatjuk az előírást, hogy olyan fafajoknál, melyek gyors romlásnak vannak kitéve — és ab feladóállomás vagy ab vagón feladóállomás adattak el — a leszállításukra engedélyezhető legkésőbbi póthatáridő sem lépheti túl a következő terminusokat: juhar-, gyertyán- és bükkrönköknél április 30, hárs-, éger-, cseresznye-, körte- és nyírfa június 30. Ugyanezen szokványok szerint nyáron döntött bükkrönkfánál a tényleges döntéstől 4 hét a legvégső határidő, ameddig a leszállítást eszközölni kell.

A prágai szokványok kimondják, hogy olyan fafajoknál, melyek gyors romlásnak vannak kitéve — és franco állomás, fix terminus mellett adattak el —, még ha a fa a termelési helyen

minőségileg már átvétetett — sőt még szállítási póthatáridő igénylése esetén is — jogosult a vevő stornírozni az üzletet akkor, ha a szállítás a következő határidők után történik:

Juhar- és gyertyánrönk április 30. után.

Hársrönk június 30. után.

Bükkfa, téli döntésnél, ugyancsak késedelmes szállításnak tekintetik, ha a téli döntésre következő legkésőbb május vége után történik a szállítás.

Bükkfa nyári döntésénél legfeljebb a döntés utáni 4 héten belül kell megtörténnie a leszállításnak.

Látjuk tehát, hogy az ezen határozmányokban pontosan körülírt szállítási keretek meg akarják óvni vevőt attól a kártól, amely a gyorsan romló lombfanemek rönkjeinél azoknak késedelmes szállítása esetén eladó hibájából érhetné.

Teljesség kedvéért lássuk, mit mondanak a keményfarönkök értékesítésével kapcsolatban Közép-Európában annyira elterjedt essen fakeskedelmi szokványok. Így ezen határozmányok szerint például vannak olyan hibák, melyek az átvétel feltétlen megtagadására jogosítanak s ilyenek a következők: fülledés, vörös és fehér foltok a törzsön vagy az ághelyeken, vagy a bélben, vagy a szíjacsbán, gyűrűs gesztválás, kórtyásság — tő- vagy csúcsszáradás, túlérlettség —, seregély- vagy harkálylyukak, fagy- vagy villámrepedés. A bükkfa vörös bele, ha egyébként egészséges, megengedhető.

Ugyanezen szokványok mondják ki azt is, hogy a méréssel összefüggő munkálatok az elszállítás területén eladó terhére mennek.

Ezen szokványok szerint is a vastagsági mérés kéreg nélkül történik és pedig a törzs széles és keskeny oldalán mért átmérők számtani középárayosában. A centiméterek tört részei itt is figyelmen kívül hagyatnak.

Ha a kéregről köbirtalom kiszámítására egyéb megállapodás nem történt, akkor a törzset a mérés helyén 10 cm széles területen a kéregről és hánctól meg kell tisztítani.

Hazánk legnagyobb fafogyasztója a MÁV üzeme. Pályafenntartási és mőhelyi célokra külön-külön írja elő vásárlási feltételeit.

Pályafenntartási célokra a következő előírásokat szabja meg: Pályafenntartási fákat egészséges törzsekből kell készíteni, melyek a fa műszaki tulajdonságaival szemben támasztott igényeknek megfelelő helyen nőttek, tömött és lehetőleg egyenes rostúak, kéregbenövéstől, fagyrepedéstől, gyűrűs elválástól, gyűrűs repedéstől, hasadástól, lékektől és minden más hibától, mint korhadás-, szúrágás-, rovarrágás-, repedés-, nagyobb ág-göcs- és hajkolás-mentesek. Az összes fanemeknél csak jól benőtt ág-göcsök fordulhatnak elő. Túlkoros törzsekből pályafenntartási anyagok nem készíthetők, valamint azon erdők fáiból sem, melyeket hernyófalás, szúrágás, vagy lisztharmat pusztított el.

A megrendelt fanemek oly minőségben és mennyben szállítandók, mint azok megrendeltettek s azok összekeverése más, többé vagy kevésbé hasonló fanemekkel, még csekély számban sincs megengedve. Ha a származási hely nincs kikötve, úgy az eladó bármely származású fát szállíthat. A vasútnak jogában van a termelést a helyszínen ellenőriztetni.

Műhelyfák részére előírt általános minőségi feltételek: Az összes lombfák a nedvkeringési időn kívül — tehát télen döntendők. A fűrészárak termeléséhez használt rönköknek és törzseknek, valamint a keményszálfáknak teljesen egészségeseknek, lehetőleg egyeneseknek, egyenletesen vékonyodóknak és egyenletes — nem csavarodott — növésiüknek kell lenniük. A fűrészáru termeléséhez használt rönkök lehetőleg szabályosan és egyenlő sűrűséggel nőtt évgyűrűkkel bírjanak. Nem használhatók tövön száradt, aszott, valamint szúette, kukacos, továbbá hosszabb úsztatás által megtámadott fák, de nem használhatók a taplós, korhadt vagy rothadt és gesztváló, valamint mocsaras helyeken nőtt fák sem.

A kemény szálfák teljesen lehámozva szállítandók. Csak egészséges, jól benőtt, 20 mm-nél nem nagyobb, szórványosan előforduló csomók vannak megengedve. A rendelt hossz méretnél rövidebb és a rendelt átmérőnél több mint 5 mm-rel kisebb vagy 10 mm-rel nagyobb szálfák nem vétetnek át. A rendeltnél hosszabb darabok átvétetnek, de ezeknél is csak a rendelt hosszúság vétetik számításba. A műfák minőségi és mennyiségi átvétele a szerződési átadási helyként kijelölt szertárban történik.

és a szállító tartozik az átvétellel egybekötött összes lerakási, kiválasztási, megjelölési és rendberakási, szóval az átvétellel járó összes munkálatokat és műveleteket saját költségén végezteni és ezen munkálatoknál a MÁV alkalmazottjának utasításait pontosan követni. Szállító már kellően válogatott fát tartozik az átvétel alá bocsátani, mert — ha az átvétel alá bocsátott műfának 20 százaléka minőségi feltételeknek meg nem felelne, az egész átvétel alá bocsátott részlet szállítónak rendelkezésére bocsáttatik. Ilyen esetekben szállító tartozik az önkezelésben szállított műfák után a díjszabás szerinti fuvardíjat és összes mellékkilletteket a MÁV-nak megfizetni.

Nem mulaszthatjuk el, hogy külön is ne foglalkozzunk e helyen még a hazai keményfarönkök legértékesebb választékának, a furnérrönkfának értékesítési szabályaival.

Hazai szokványaink szerint fornérrönkök legalább 1.8 m hosszú és kéreg nélkül mérve legalább 45 cm-es középátmérőjű, egyenes-növésű, finomrostú, teljesen hibátlan törzsrészek.

A bécsi szokványok szerint fornérrönkökként szállíthatók a fornérkészítéshez felhasználást találó összes fafajtákból az egyenes, megközelítőleg hengeres növésű, csomómentes, sima, egyenesszalú, egészséges kivágások, a rönk mindkét homloklapján a középén elhelyeződött béllal. Gyökérterpesztések, gyökérfejek, tövastagodás nem szállíthatók. A legkisebb hosszúság 2 méter. Növekedése ezen hosszúnak 10 cm-től 10 cm-ig. A legkisebb vastagság 50 cm.

Más megállapodás hiányában az összmennyiség 10 százaléka a homloklapon konstatálható.

Az összes fafajtáknál, melyeknek bélfája sötétebb színeződésű, az egészséges bél meg van engedve, amennyiben ez, a rönk felső végénél, az átmérő 25 százalékát seholy sem haladja túl.

Juharnak és kőrísnek a bélfáig fehérnek kell lennie.

Azon fafajok fornérrönkjei, amelyeknél vörös vagy fekete foltosság elő szokott fordulni, nem szállíthatók, ha a folt jelenléte a homloklapon konstatálható.

Az átmérő közepén keresztülmenő, egyenesen szaladó repedés, melynek hossza a középátmérőt nem haladja meg, az egyik végen meg van engedve; ezzel ellentétben sarok-, vagy keresztrepedéses darabok nem szállíthatók.

Mindazon fafajt, amely színelváltozásoknak van alávetve, mint pl. juhar, körte, bükk, tölgy, kőris, az áttelelésre következő év május 1-ig le kell szállítani.

A prágai szokványok szerint fornérrönköket hibamentes, egyenesszalú, csomóktól, fagyrepedésektől, korhadástól, két-szívűségtől mentes, erős törönkből való kimetszésekéből kell szállítani.

Bél csak legfeljebb az átmérő 10 százalékáig fordulhat elő.

Diórönköknek 75 százalékig sötétszínű gesztfát kell tartalmazniok.

A fakereskedelmi szokványok régebbi határozmányai természetesen még csak a késelt vagy fűrészelt fornér termeléséhez szükséges nyersanyag minőségi feltételeit tartalmazzák. A hámozott fornértermelés a legújabb évtizedben érte el azon óriási jelentőségét, melyet különösen a rétegelt lemezipar keletkezésének és még napjainkban is egyre fokozódó rohamos fejlődésének köszönhet. A hámozásra alkalmas rönköknek minőségi előírásai természetesen mások, mint a késelésre szánt fornérrönkökéi. Hazai fanemeink közül hámozásra alkalmasak — megfelelő minőségeket feltételezve — a bükk-, éger-, nyír-, nyár- és a hársrönkök.

Minőségben legjobb rétegelt lemezt nyerhetünk a hámozásra alkalmas elsőosztályú égerrönkökből, míg mennyiségileg a hazai fogyasztás legnagyobb részét a bükkrönkökből készített lemezek teszik ki.

Hámozásra szánt égerrönkökkel szemben az igények különbözök. Fedőréteghez hazai származású égerrönkből alig nyerhetünk megfelelő jó árut. A wolhyniai mocsarakban nőtt, finom, egyenletes, keskeny évgyűrűkkel bíró és teljesen ág- és vak-csomómentes égerrönk szolgáltatja a legmegfelelőbb fedőréteget. Belső rétegekhez már állandóan használunk magyar éger-rönköket. Általánosságban ezen égerrönköknek külsőleg csomó- és ágmenteseknek, egyeneseknek kell lenniök. Vastagsági méreteik 25 cm-től felfelé, hosszuk 3 métertől felfelé. A vastagság egyharmadáig hibás bél megengedett, éppen úgy nem kifogásolható a kisebb barnabél sem. A télen döntött égert előnyben részesítik. A fülledést megakadályozandó, legcélszerűbb lenne

feldolgozásig víz alatt tartani az égerrönköket. Ahol azonban erre nincs lehetőség, úgy földön raktározzuk el azokat, megfelelő alátétfákra helyezve. Ügyelnünk kell arra, hogy a rönköknek elegendő levegőzése legyen. A fülledés még így sem kerülhető el teljesen, miért is a legjobb, ha június közepéig feldolgozzuk a hámozásra télen termelt összes égerrönkjeinket. Nyári vágású égerrönkök a gyors feldolgozás esetén minőségi hátrányt alig szenvednek.

A fornérrönkök kitermelésénél általában minden hiba érzékeny veszteséget okozhat, míg a részletekben is helyes megoldás a jövedelmet jelentősen fokozhatja.

Fatermelők sokszor állanak azon válaszütt előtt, vajjon fornérrönkfa-termelésnél hogyan is hosszolják ki a kivehető műfát?

1. Igazodjanak-e a legközelebbi gyártelep feldolgozó-gépeinek méreteihez s a rönköket olyan hosszúsági határok között, vagy azok többszöröse szerint termeljék-e ki, amilyeneket a feldolgozógyár gépei megszabnak, vagy pedig

2. a fornérra alkalmas egész rönkdarabot teljes szakaszban hagyják-e meg, vagy végül

3. még ezen utóbbin is túlmenően, úgy termeljék-e ki a műfát, amint azok vannak, vagyis, hogy a fornérrönkkel együtt maradjon a csak más műszaki célokra alkalmas egyéb műfátörzsrész is, tehát a vevő utólagos elbírálására és irányítására tartassék fenn a közelebbi választékolás?

Egyesek véleménye szerint rossz szolgálatot tesz az erdőgazdaságnak az, aki azt ajánlja, hogy a rönkök nagy hosszban tartandók ki, hogy ezáltal is a vevő a fát esetleg saját szükségletei szerint vághatja majd így ki. Fenyőfára talán állhat azon szabály, hogy nagy hosszban hagyandók meg, úgyszintén kemény fűrészrönköknél is, de ezekről is, ahágy fej, annyi vélemény. Bizonyos azonban, hogy a túlhosszú rönkök szállításával járó komplikációktól eltekintve, az esetek jó részében a hosszú áruk sokkal nagyobb értéket képviselnek, mint a rövid rönkök.

Fornérrönkök vételénél azonban főként olyan cégek jönnek számításba, akik csak valóban fornérfát dolgoznak fel és értékesítenek. Ezen fornérgyárak egyáltalában nem gondolnak arra,

hogy olyan törzset vásároljanak, amelynél 1 m³ fornérfával 1 m³ pallófa is együtt van. Megvásárolják ugyan, ha az egész darab nem kerül többbe, vagy nem kerül sokkal többbe, mint maga a belőle kitermelhető tiszta fornérrönk. Ebből azonban az eladóra nagy hátrány származik. Ezen álláspont szerint tehát fontos a fornérrönköt külön kivágni és így elkülönítve értékesíteni.

Másoknak viszont az a véleményük, hogy mégis csak bizas-sék a rönk kitermelésének feladata a vevőre. Ezek szerint ugyanis a kezelő erdőgazda aligha képes megállapítani, hogy az a bizonyos igen értékes fornérrönk milyen hosszú is legyen? Még maguk a fornérgyárosok is sokszor bizony eltérően minősí-tik, osztályozzák az egyes fornérrönköket, s valóban előfordul-hat, hogy az egyik fornérgyáros hosszabban termelné ki ugyan-azon rönköt, mint tenné azt egy másik kollégája. Nem szabad itt megfeledkezni arról sem, hogy a fornérrönkök előzetes fix behosszolósa azon hátránnyal is jár, hogy előrehaladott idény-ben mindkét vágáslapon károk állanak elő — berepedések, bar-násodások és egyéb foltosodások —, úgy, hogy váltakozó nagy-ságú korongokat kell még tovább is levágni a rönk mindkét régi vágáslapja mellett. S mert igen gyakran előfordulhat, hogy az erdőgazdaság bizonytalan időkig is — tovább, mint szeretné — kénytelen eladatlanul tartani a rönköket, az utóbb említett káro-sulások így feltétlenül a termelő erdészetre érik, mert a vevő min-dig számol azzal, hogy a rönkvégek újra levágása által ő még mennyiségi hiányt szenved s ezért ennek megfelelően kevesebb vételárat ad, ha rövidere vágott rönköket kénytelen vásárolni. Hogy pedig valamelyik gyárnak gépi berendezése más és más kés-hosszúságokat mutat föl, ezen sokféleségek az erdészetre már va-lóban nem gyakorolhatnak befolyást. Sőt ezen felfogás szerint a legnagyobb értelmetlenség lenne, ha ezek után igazodna az erdő-gazdasági termelés. Mert vagy az volna ennek a következménye, hogy a fornérrönk esetleg túl rövidere vágatott, tehát a közép-darabban még jó fornérfa maradt benn, ami sokkal inkább tar-toznék a fornértörönkhöz és ott több pénzt is hozott volna, vagy 1—2 m körül nagyobb hosszra termeltetik, tehát a későbbi vevő ugyanannyit levágni kénytelen, mert ez egyáltalán nem fornérfa. Ezt azonban a vevő már a vétel előtt is látja és ennek

megfelelően kevesebb árat kínál fel, miáltal az erdőgazdaság kárt szenved, hiszen a vevő egyáltalán nem gondol arra, hogy fűrészárut fornérárban fizessen.

A fornérrönkök behosszolásánál tehát nem az egyes gyárak, hanem általában az egész fornéripar lehet csak irányadó. Sőt, aki abban a szerencsés helyzetben van, hogy fornérrönköt bocsáthat piacra, annak szívesebben is kell látnia az egész fornérszakma érdeklődését, mint az egyes gyárak igényeihez való kényszerű igazodást.

Ezen felfogás szerint a fűrész- és fornérrönk határvonalain különben is minden becslés egyéni megítéléstől függ s mindez azt mutatja, hogy különösen az esetben, ha a kezelőtisztnek nincsen éveken át szerzett egészen tökéletes speciális jártassága fornérrönkök megítélésében, akkor helyesebb, ha nem ragaszkodik bizonyos fix hosszúságú rönkök kitermeléséhez. Bizonyos, hogy az esetben, ha az erdőgazda az ő fornérfáját rövidre vágja és ezen kész fornérrönköket akarja piacra hozni, akkor ezen rönköknek már teljes egészükben éveknél és fornércélokra hiánytalanul alkalmasaknak kell lenniök. Különben is igen sokszor megfigyelhető, hogy a fornérrönkök olyan hosszakban termeltettek, amelyek egyáltalán nem voltak fornérfák, legfeljebb jó fűrészáru-nyersanyagnak voltak tekinthetők. Magával a rövidre vágással a rönk még nem válik fornérfává. Östermelő szakembernek — megfelelő gyakorlat hiányában — igen nehéz e téren kiismernie magát. Minden egyes rönköt külön-külön kell elbírálni: így cselekszik a fornér-szakember is. És nincs is fornérgyár, amelyik a fornérgyártásban tapasztalatlan, de egyébként bármilyen kiváló szakemberre nyugodtan rábízná a behosszolást.

Természetesen az esetben, ha a fornérgyár maga végzi a berönkölést a hosszán, figyelni fog — a jó kihasználás miatt — gépeinek késhosszúságára is. De nem igazodik ezen behosszolás akkor sem egyedül csak a kések hosszúsági méretei után, hanem elsősorban is a fának minőségi állapota szerint. Mert kevesebb gazdasági kárt okoz az, ha a gépkés $\frac{1}{2}$ —1 m részen üresen szalad, mintha a rönk a késnek megfelelő teljes hosszban termeltetik ugyan fel, de végül is $\frac{1}{2}$ —1 m olyan szakaszt mutat fel,

amely fornércélokra egyáltalán nem használható. A fornér-lapokról ezen részeket úgyis minden további nélkül a hulladék közé le kell vágni, vagy ha együtt is maradnak ezen hiányos minőségek a jó részekkel, akkor viszont a fornérértéket nagyon lenyomják azok.

Ezen felfogás szerint tehát az legyen az erdőgazda elve, hogy a hosszú rönköket hosszúaknak kell meghagyni.

Anélkül, hogy bármelyik álláspont helyessége mellett pálcát törnénk, csak néhány szóval megemlítjük, hogy szerény nézetünk szerint tulajdonképpen igazi nehézségek valódi szakemberek között e tárgyban aligha vetődhetnek fel. Természetesen mindenkinek eleget tenni, az olyan művészet lenne, amelyet senki sem tud szolgáltatni.

Aki először akar eladni fornérrönköt, jól teszi, ha már előzetesen összeköttetésbe igyekszik lépni irányadó fornérgyárakkal. Ehhez mindenkinek lehet elégséges ideje, mert fornérrönkök nem nőnek máról-holnapra.

Általában amilyen hosszúságú késeik vannak a fornérgyáraknak, annyiféle hosszúságot fognak azok igényelni. És hasított fornérra is más hosszúságú rönkök kellene, mint hámozottakra. Székülések, dobozok céljaira ismét mások, mint a bútör- és asztalos-iparok legkülönbözőbb céljaira.

Akinek azonban jóminőségű, valódi fornérrönkjei vannak, sohasem kell aggódnia, hogy a rönkök nyakán maradnak és elromlanak.

Egyébként minden egyes fajta, sőt minden egyes darab rönk sok-sok szempontból kerül elbírálás alá, nemcsak a hossz szempontjából, úgy, hogy tulajdonképpen minden rönk más és más értéket tud felmutatni.

A rönkfákra vonatkozó fakereskedelmi szokványok teljesége kedvéért — egészen rövid kivonatban — megemlítjük itt még az egzótikus farönkökre vonatkozó eddig ismert középeurópai anyagot is.

A bécsi szokványok határozmányai egzótikus farönkökről a következők:

Eladási egység, más megállapodás hiányában, per 1 m³.

Tengerentúli rönköket 5 cm-től 5 cm-ig hosszban, 1 cm-től 1 cm-ig szélességben és magasságban mérjük, miközben az 1 cm alatti tört részeket elhanyagoljuk.

A szélesség- és a magasság-mérés hosszközépen történik.

Négyélűre bárdolt vagy lefűrészelt rönköknél a szélességet és a magasságot a szembenálló szélességi vagy magassági felületek átlagából képezzük.

Gömbölyű, vagy nyolcélú rönköket kerületben, kéreg fölött, szalaggal mérünk. Azoknak köbtartalmát azután az ismert Kollmann-féle táblákból olvassuk le.

Ha tengerentúli rönkök vagy tömbök súly szerint árusíttnak, ez esetben — más megállapodás hiányában — 200 kg átlagos súlynál nagyobb rönköknél az érkező tengeri kikötőállomás hivatalos súlyadata érvényes, 200 kg-ig súlyos egzótikus rönköknél, továbbá egészen finom európai műfánál, mint pl. török puszpáng, olajfa, vagy svéd nyírfa, mégis a tényleges újramérés súlyadata számít.

Hamburgi szokványok szerint, míg a belföldi rönk hossza 10—10 cm-ig, addig a tengerentúli rönk hossza 5 cm-től 5 cm-ig méretik. Magasság, szélesség és kerület teljes centiméterekben és pedig:

1. négyélű rönkök pontosan éltől élig, Teak- és hasonló fák $\frac{1}{2}$ centiméterekig is, vagy egész milliméterekben.

2. Gömbölyű és nyolcélú tömbök kéreg fölött és pedig a legtöbb tengerentúli fajták szalaggal vagy átlalóval.

3. A legtöbb tengerentúli fajtának legnagyobb tömbjei magasságban és szélességben 2—5 cm levonással, a látható tompaélűség nagysága szerint.

Egzótikus fáknek mérésénél — azoknak aránylag nagy értékére tekintettel — a szembenálló felek között sokszor felmerülhet a nézet- vagy felfogásbeli különbségeket, vitás helyzeteket, azáltal kerülnek el, hogy mindkét fél már a kötlevélben eleve aláveti magát a felesküdtött hivatásos szakértő hiteles felvételeinek.

